فەرهەنگی ناوەکان

ئارسەر شۆپنهاوەر (١٧٨٨– ١٨٦٠ز)

Arthur Schopenhauer

فەیلەسووفێکی میتافیزیکی ئەڵمانییە، گرنگترین کتێبی کە بە هۆیەوە نێوبانگی دەرکردووە ناوی (جیهان وەک ویست و بیرۆکە)یە کە نیتشە پێی کاریگەر بووە.

ئەدمۆند هوسێرل (١٨٥٩ – ١٩٣٨ز)

Edmund Husserl

فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە، دامەزرێنەری فەلسەفەی دیاردە ناسییە – فینۆمینۆلۆجیا – .

ئەرستۆ (٣٨٤ – ٣٢٢ پ . ز)

Aristotle

فەیلەسووفێکی یۆنانییەو قوتابی ئەفلاتۆن و مامۆستای ئەسکەندەری مەکەدۆنی بووە. باوکیشی پزیشک بووە لە کۆشکی پادشای مەکەدۆنی؛ ئەرستۆ بیروبۆچوونەکانی لە زۆر بوارە جیاجیاکانی وەکو سیاسەت و ئەخلاق و سروشت و گەردون و هونەرو لۆجیکدا خستۆتە روو. چەندان بەرهەمی لەم بوارانەدا هەیەو بیروبۆچوونەکانیشی بە درێژایی مێژوو کاریان کردۆتە سەر بیری مرۆڤایەتی.

ئەرنست ماخ (١٨٣٨ – ١٩١٦)

Ernst Mach

فەیلەسووفێکی نەمساوی و زانایەکی فیزیاییە، پرۆفیسۆری ماتماتیک و فیزیا بووە، لایەنگیری فەلسەفەی پۆزێتیڤیزمی کردووە. ئەم فەیلەسووفە کاریگەری هەبووە لەسەر پەرەسەندنی فەلسەفەی ئەزموونگەری لە ئەوروپا، لایەنگرانی فەلسەفەی پۆزێتیڤیزمی لۆجیکی دان بە کاریگەری راستەقینەی ماخ بەسەر فەلسەفەکەیانەوە دەنێن.

ئەرنست یۆنگەر

نووسەرێکی ئەڵمانییەو لە ساڵی ١٨٩٥ز لە هایدلبرگ لە دایک بووە، فەلسەفەی لە لایبزک خوێندووە، خاوەنی چەندین وتارو رۆمان و لێکۆلینەوەیە، گرنکترین بەرهەمەکانی (پەڕینەوە لە هێڵ – لێکۆڵینەوە) و (دارستانی بچووک، ١٩٢٥ز – رۆمان) و (ئاگرو خوێن، ١٩٢٦ز).

ئەفلاتۆن (٤٢٧ – ٣٤٧ پ . ز)

Plato

فەیلەسووفێکی یۆنانییەو قوتابی سوقراتی فەیلەسووف بووە، یەکێک لە یاریگاکانی شاری ئەثینای کردە قوتابخانەو ناوی لێنا (ئەکادیمس) کە تێیدا وانەی بۆ قوتابییەکان دەوتەوە. بیروبۆچوونەکانی ئەفلاتۆن لەمەڕ ئایدیاو دەوڵەت و ئەخلاق و فەلسەفە کاریگەرییەکی زۆریان هەبووە لەسەر بیری رۆژئاوا بە تایبەتی و لەسەر مرۆڤایەتی بە گشتی. گرنگترین بەرهەمەکانی: کۆمار و خوان.

ئەلبێر کامۆ (١٩١٣–١٩٦٠ز)

نووسەرێکی وجوودی فەرەنسییە، کە کاریگەرییەکی زۆری هەبووە لە بڵاوکردنەوەی ئەدەبی وجوودی، گرنگترین بەرهەمەکانی: (ئەفسانەی سیزیف، پەتا، بەدحاڵیبوون، دادپەروەران، نامۆ) ئەم کتێبەی دوایی بە نێوبانگترین ڕۆمانی ئەلبێر کامۆیە. کامۆ لە ساڵی ١٩٥٧ خەڵاتی نۆبڵی پێ بەخشرا.

ئەمانوئێل کانت (١٧٢٤ – ١٨٠٤ز)

Emmanuel Kant

فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە، ڕۆڵێکی سەرەکی بینیوە لە پەرەسەندنی فەلسەفەی نوێدا. گرنگترین بەرهەمەکانی: ڕەخنە لە عەقڵی پەتی، ڕەخنە لە عەقڵی پراکتیکی، پێشەکییەک بۆ هەر میتافیزیکایەکی ئایندە کە دەشێت ببێتە زانست.

ئەمپادۆقلیس Empedocles

لە دەوروبەری ساڵانی ٤٩٠ پ.ز لە شاری ئەگریگینتا Agrigente لە باکووری سەقەلییە لەدایک بووەو لە دەوروبەری ساڵانی ٤٣٠ پ . ز کۆچی دوایی کردووە. زۆر هەستی بە توانای خۆی کردووە، و بەو جۆرە وەسفی خۆی کردووە کە لە مردن ئازاد بووە. بە شاعیرێکی سۆفیگەرییانە ناسراوە. ئەم فەیلەسووف و شاعیرە لە شارەکانی یۆنان سووڕاوەتەوەو پەیامی خۆی بڵاو کردۆتەوە، بیروبۆچوونەکانی لە

فیساگۆرسییەکان نزیک بوو.

ئەنکسیمەندەری مالتی (٦١٠ – ٥٤٦ پ . ز)

Anaximander of Miletus

دووەم فەیلەسووفی قوتابخانەی مالتایە لە دوای تالیس (٤٧٠–٥٤٧ پ . ز)ی مامۆستای ئەنکسیمەندەر. وەکو مامۆستاکەی (تالیس) لەو باوەڕەدا بووە کە هەر تەنیا ئاو تاکە سەرچاوەی بوون نییە، بەڵکو ڕەگەزەکانی بوون بێ سنوورن.

ئۆزڤاڵد شپنگلەر (١٨٨٠ – ١٩٣٦ز)

Oswald Spengler

نووسەرو فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە، لەژێر کاریگەری فەلسەفەی نیتشەدا بووە، بە نێوبانگترین بەرهەمی بریتییە لە (هەرسهێنانی ڕۆژئاوا) ١٩١٨ز، بەپێی بۆچوونی شپنگلەر مێژووی شارستانی لە بازنەیەکی داخراودا دەخولێتەوە.

شپنگلەر چەندان بەرهەمی دیکەی هەیە، لەوانە (بروسییەت و سۆسیالیزم، ١٩٢٠ز)، (سەرلەنوێ بونیادنانەوەی ئەڵمانیا ١٩٢٤ز)، (ساڵە یەکلاکراوەکان ١٩٣٣ز).

ئۆگست کۆنت (١٧٩٨–١٨٥٥ز)

Auguste Comte

فەیلەسووفێکی فەرەنسییەو بە دامەزرێنەری فەلسەفەی پۆزێتیڤیتزم (الوضعیە) دادەنرێت. سکرتێرو هاوڕێی سان سیمۆن بووە. گرنگترین بەرهەمی: چەند وانەیەک

لەمەڕ فەلسەفەی پۆزێتیڤیزم (١٨٣٠-١٨٤٢ز).

ئۆیگن فینک Eugen Fink

لە ساڵی ١٩٠٥ لە شاری کۆنستانس لە دایک بووە، قوتابی هوسێرل و پاشان یاریدەدەرو هاوکاری ئەو بووە لە کارکردندا. هەروەها قوتابی و هاوڕێی هایدگەر بووە. مامۆتای فەلسەفەیە لە زانکۆدا، گرنگترین نووسینەکانی: فەلسەفەی نیتشە، شوێن و زەمان و جووڵە، بوون و حەقیقەت و جیهان، هەموو شتێک و هیچ شتێک، گەمە بەو سیفەتەی رەمزێکە بۆ جیهان.

برتۆلت برێشت

نووسەرو شانۆنامەنووس و شاعیرێکی ئەڵمانییە. لە ساڵی ١٨٩٨ لە ئوگسبرگ لە بافاریا لەدایک بووە، لە زانکۆی مسیونفیج زانستی پزیشکی خوێندووە. دواتر وەک شانۆنامە نووسێکی گەورەی ئەڵمانیا نێوبانگی دەرکردووە، دامەزرێنەری قوتابخانەی مەلحەمییە لە شانۆدا. ئەم قوتابخانەیە بە پێچەوانەی تێگەیشتنی ئەرستۆ دەڕوانێتە دراما لە شانۆدا. گرنگترین بەرهەمەکانی برێشت: ژیانی گالیلۆ، بازنەی تەباشیری قەوقازی، دایک، مرۆڤ بە مرۆڤ. ئەمە سەرەڕای بەرهەمە شیعرییەکانی. لە ساڵی ١٩٥٦دا کۆچی دوایی کردووە.

پۆل ریکۆ Poul Ricoeur

فەیلەسووفێکی هاوچەرخی فەرەنسییە لە ساڵی ١٩١٣ لە فالانس لەدایک بووە. لە نێوان رەوتە فیکرییە

جیاجیاکانی فەلسەفەدا کاردەکات، وەکو وجوودی و فینۆمینۆلۆجیاو بونیادگەری و عەقڵخوازی، گرنگترین بەرهەمەکانی: (ئیرادی و نائیرادی و ١٩٥٠)ز، (دەربارەی لێوردبوونەوە)، (هەوڵێک لەمەڕ فیکری فرۆید)، (ململانێی لێوربوونەوەکان ١٩٦٩)ز، (خوازراوی زیندوو).

پۆل ری (١٨٤٩ – ١٩٠١)

Dr. paul Ree

فەیلەسووفێکی ئەڵمانییەو یەکێک بوو لە هەڤاڵانی نیتشە.

تۆماس مان (١٨٧٦ – ١٩٥٥)ز

نووسەرێکی ئەڵمانییە، لە سەردەمی دەسەڵاتی نازییەکان ئەڵمانیای جێهێشتووەو بەرەو ئەمریکا چووە، گرنگترین بەرهەمەکانی: ئال بودنبرک (١٩٠١)ز، چیای ئەفسووناوی (١٩٤٢) کە بەناوبانگترین رۆمانیەتی، مردن لە ڤینسیا (١٩١١)ز، لێوردبوونەوەی مرۆڤی نامۆ لە جیهانی سیاسەتدا (١٩١٥)ز.

جاک دریدا: Jacques Derrida

فەیلەسووفێکی فەرەنسییە، لە ساڵی ١٩٣٠ لە جەزائیر لە دایک بووە. رێڕەوی تایبەتی خۆی هەیە لە فەلسەفەداو لە سۆنگەی نووسینەوە سەیری مەسەلەکان دەکات و هەوڵ و کۆششەکانی ئەو هەڵوەشاندنەوەی بونیادی فەلسەفەو رێبازە فەلسەفییەکانە.

دریدا لە فیکری ڕۆژئاوادا دژی ئەوە دەوەستێت کە لە جیاتی نووسین برەو بە ئاخاوتن بدرێت. گرنگترین بەرهەمەکانی: نووسین و جیاوازی ١٩٦٧، دەنگ و دیاردە، ١٩٧١، جیاکردنەوە ١٩٧٢، پەراوێزەکانی فەلسەفە ١٩٧٢، زەنگی غەمباری ١٩٧٤.

جاکۆب بۆهمە (١٥٧٥–١٦٢٤) Jakob Bohme

فەیلەسووفێکی ئەڵمانییەو زیاتر لە بواری تیۆلۆجیا – اللاهوت–دا ناسراوە. هەرچەندە ڕێبازێکی دیاریکراوی نەخستۆتە ڕوو، بەڵام خاوەنی چەندان بیروبۆچوونە لە بوارە جیاجیاکانی ڕۆح و ئایین و زانستدا. بەلای ئەم فەیلەسووفە خواوەندو سروشت یەک شتن. لەبەر ئەوە بە لایەنگری فەلسەفەی یەکێتیی بوون – وحدە الوجود – دادەندرێت. چاکەو خراپە لای ئەم فەیلەسووفە لە هەموو شتێکدا هەیە، بۆیە بە سەرچاوەی پەرەسەندنی جیهانیان دادەنێت. گرنگترین بەرهەمەکانی: (ئۆرورا یاخود سووری کازیوە لە بەرەبەیاندا) ١٦١٢ کە بەهۆی ئەم کتێبەوە بۆهمە بە هەڵگەڕاوە لە قەڵەم درا.

جۆرج لۆکاش (١٨٨٥–١٩٧١) Goergs Lukacs

فەیلەسووف و ڕەخنەگرێکی مەجەرییە لە ساڵی ١٩٠٩ دکتۆرای لە ئەدەب وەرگرتووە. ڕۆڵێکی سەرەکی بینیوە لە پەرەسەندنی ستاتیکای مەتریالیزمی مارکسی. گرنگترین نووسینەکانی: ڕۆح و شێوازەکان، ١٩١٠،تیۆری ڕۆمان ١٩١٥، مێژوو و هۆشیاریی چینایەتی ١٩٢٣، ڕۆمانی مێژوویی ١٩٤٩، داڕمانی عەقڵ ١٩٤٩.

جۆرجی فالنتینۆفش پلیخانۆف (١٨٥٦–١٩١٨ز)
Georgi Valentinovich Plekanov

نووسەرو فەیلەسووف و سیاسەتمەدارێکی ڕووسییە، جگە لەوەی کە چالاکی سیاسی لەناو حزب و ڕێکخراوە کرێکارییەکانی ڕووسیا نواندووە، بەشدارییەکی فرەوانی کردووە لە بڵاوکردنەوەی فەلسەفەی مارکسیزم لە ڕووسیادا، گرنگترین بەرهەمەکانی: پەرەسەندنی تیۆری یەکێتی مێژوو ١٨٩٥، چەند هەوڵێک لە بارەی مێژووی مەتریالیزم ١٨٩٦، ڕۆڵی تاک لە مێژوودا ١٨٩٨، هونەرو ژیانی کۆمەڵایەتی.

جۆن دیۆی (١٨٥٩ – ١٩٥٢ز) John Dewey

فەیلەسووفێکی پراکماتیستیی ئەمەریکییە،کاریگەرییەکی فراوانی لەسەر فەلسەفەو کۆمەڵناسی و ئیستاتیکاو زانستی پەروەردە هەبووە، دامەزرێنەری قوتابخانەی پراگماتیزمی شیکاگۆییە. لە بەرهەمەکانی: قوتابخانەو کۆمەڵ ١٨٩٩، ئەزموون و سروشت ١٩٢٥ز، هونەر وەک ئەزموون ١٩٣٤ز، لۆجیک: تیۆری لێکۆڵینەوە ١٩٣٨.

جۆن ستیوارت مێڵ (١٨٠٦ – ١٨٧٣)ز
John Stuar Mill

فەیلەسووف و ئابووریناسێکی ئینگلیزییە. فەلسەفە سوودخوازییەکەی – النفعیە – بێنتامی لەگەڵ یاساو سیاسەت گونجاندووە. لای مێڵ ڕەفتارەکان ئەو کاتە ڕاست و دروستن، کە بەختەوەری زیاد دەکەن و تەنیا لەزەت بەخشین خێرە. لە بەرهەمەکانی: ڕێبازی لۆجیک – مذهب منطق – ١٨٤٣ز، لە بارەی سوودخوازی

١٨٦٣ز، ئۆگست کۆنت و پۆزێتیڤیزم ١٨٦٥.

جۆن گوتلیێب فیشته (١٧٦٢ – ١٨١٤)
Johann Gottlieb Fichte

فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە، لە دوای (کانت) بە گەورەترین لایەنگری فەلسەفەی ئایدیالیزمی کلاسیکی ئەڵمانی دادەنرێت.

جۆن وۆلفجانج ڤۆن گۆتە (١٧٤٩ – ١٨٣٢)
Johann wolfgang Von Goethe

شاعیرو بیرمەندێکی ئەڵمانییە، کاریگەرییەکی زۆری هەبووە لەسەر ئەدەبی ئەوروپی. شانۆگەری فاوست بەناوبانگترین بەرهەمیەتی.

جێرمی بێنتام (١٧٤٨ – ١٨٣٢)
Jeremy Bentham

فەیلەسووف و یاساناسێکی ئینگلیزییە، بە دامەزرینەری فەلسەفەی سوودخوازی دادەنرێت. گرنگترین بەرهەمەکانی: راڤەکردنی یاساکانی ئینگلیز (٤بەرگ) ١٧٦٥–١٧٦٩، دەروازەیەک بۆ پرەنسیپەکانی ئەخلاق و یاسادانان ١٧٨٠ز.

چارلس داروین (١٨٠٩–١٨٨٢)
Charles Rober Darwin

سروشتناسێکی ئینگلیزییە، لە زانکۆی کامبرج خوێندوویەتی و بە دامەزرێنەری تیۆری گەشەکردنی جیهانی ئۆرگانی ناسراوە. گرنگترین بەرهەمی بریتییە

لە رەچەڵەکی جۆرەکان ١٨٥٩.

دەیڤید فریدریچ شتراوس (١٨٠٠–١٨٧٤ز)
David Friedrich Strauss

لاهووتییەکی پرۆتستانتی ئەڵمانییەو گرنگی بە بوارەکانی فەلسەفە دەدا. ماوەیەک قوتابی هێگڵ بووە. کتێبەکەی (ژیانی یەسوع ١٨٣٥) بووە، هۆی ئەوەی کە نێوەندی ئایینی لە ئەڵمانیا هێرشی بەرنە سەر. بەرهەمەکانی دیکەی بریتین لە: بیروباوەڕەکانی مەسیحییەت ١٨٤٠، رۆمانسییەک لەسەر عەرشی قەیسەردا ١٨٤٧، کە هێرشکردنێکی ناڕاستەوخۆیە بۆ سەر پادشای پروسیا، فریدیک ڤیلهێلمی چوارەم، باوەڕی کۆن و نوێ ١٨٧٢.

رۆدۆلف ڤۆن ئهرینگ Ihering

یاساناسێکی ئەڵمانییە. ماوەیەک سەر بەقوتابخانەی مێژوویی بووە لەیاسادا کەساڤینی رابەرایەتی دەکرد. ئهرینگ لە کتێبی «گیانی یاسای رۆمانی، **١٨٥٢**»دا کەبەچوار بەرگ بڵاویکردۆتەوە، لەژێر کاریگەری ئەم قوتابخانەیەدا بووە.

بەڵام لە ساڵی **١٨٧٢** کتێبی «ململانێ لەپێناو یاسادا»ی بڵاوکردەوە کە تێیدا توانی خۆی لەقوتابخانەی مێژوویی رزگار بکات. ئهرینگ، لەبواری زانستی یاسادا، سوودی لە دیالێکتیکی هیگڵ و مارکس وەرگرتووە.

ریتشارد ڤاگنەر (١٨١٣–١٨٨٣)

هونەرمەندێکی مۆسیقی رۆمانسی ئەڵمانییە، خاوەنی چەندین شاکاری مۆسیقی و ئۆپێرایەو یەکێک بووە لە هەڤاڵانی نیتشە.

رینێ دیکارت (١٥٩٦ – ١٦٥٠ز)
Renel Descartes

زانایەکی ماتماتیکی و سروشتناس و فسیۆلۆجیست و فەیلەسووفێکی مەزن بووە. بە دامەزرێنەری فەلسەفەی نوێ دادەنرێت. خاوەنی کۆجینتۆیەکە کە دەڵێت: «من بیر دەکەمەوە، کەواتە من هەم». گرنگترین بەرهەمەکانی: چەند وتارێک لەبارەی میتۆد (١٦٣٧)، پرەنسیپەکانی فەلسەفە (١٦٤٤)، لێوردبوونەوە میتافیزیکییەکان.

ساڤینی (١٧٧٩ – ١٨٦٠)
Savigny

یاساناسێکی ئەڵمانییەو دامەزرێنەری قوتابخانەی مێژووییە لە یاسادا. بەپێی ئەم قوتابخانەیە یاساکان لە گیانی گەلانەوە هەڵدەقوڵێن. گرنگترین بەرهەمەکانی ساڤینی بریتین لە: (لە بارەی یاسادانان و زانستی یاساوە).

ستیڤان جۆرج (١٨٦٨ – ١٩٣٣)
نووسەرێکی ئەڵمانییە.

سورین کێیەرکگارد (١٨١٣ – ١٨٥٥ز)
Soren Kierkegard

فەیلەسووفێکی وجوودی دانیمارکییە.و بە رابەری فەلسەفەی وجوودی دادەنرێت. بەرهەمەکانی: چەمکی

نیگەرانی (١٨٤٤)، نەخۆشی تا مردن (١٨٤٩). قوتابخانەی مەسیحییەت. (١٨٥٠)، لە پێناو پشکنینی ویژدانی چەرخی ئێستادا (١٨٥١).

سوقرات (٤٧٠ – ٣٩٩ پ . ز) Socrate

فەیلەسووفێکی بەنێوبانگی یۆنانییە، هیچ بەرهەمێکی نووسراوی خۆی نییە، بەڵکو لە میانەی ئەو دایەلۆگانەی نووسراونەتەوە، شارەزای بیروبۆچوونەکانی دەبین. بە رادەیەک کاری کردۆتە سەر فەلسەفەی یۆنانی کە مێژوونووسانی فەلسەفە لەکاتی باسکردنی فەلسەفەی یۆنانی قۆناغی فەلسەفەی سوقرات بە خاڵێکی جیاکردنەوە دادەنێن و دەڵێن قۆناغی پێش سوقرات، یان قۆناغی دوای سوقرات. ئەم فەیلەسووفە زۆر باوەڕی بە چوونە ژێر رکێفی یاسا هەبووە، لای ئەو دادپەروەری ئەوەیە کە بچینە ژێر رکێفی یاساکانەوە.

سیجمۆند فرۆید (١٨٥٦ – ١٩٣٩)
دەرووناسی پسپۆر لە بواری دەمار و خەڵی فرایبۆرگ لە پێشەوا ناودارەکانی قوتابخانەی شیکردنی دەروونی دادەنرێت، لەبەرهەمەکانی: زانستی خەونەکان، سەرەتایەک بۆ شیکردنەوەی دەروون.

سیمۆن دی بۆ ڤوار (١٩٠٨ – ١٩٨٠)
Simone De Beauvoir

نووسەرێکی فەرەنسییە و هاوڕێی هاوبەشی ژیانی فیکری

فەیلەسوفی وجودی جان پۆل سارتەر (١٩٠٥- ١٩٨٠) بووە.

فرانتز کافکا

نووسەرێکی چیکۆسلوڤاکییە، لە ساڵی ١٨٨٣ لە پراگ لەدایک بووە، هەر لەو شارە خوێندنی تەواو کردووەو لەسەر خواستی باوکی کە پیاوێکی بازرگان بووە، یاسای خوێندووە. ئەم نووسەرە لە میانەی گیروگرفتەکانی رۆژانەی ئەدەبەکەی خۆی دارِشتووە، فلۆبیرو گۆتە سەرنجی کافکایان بۆ خۆ راکێشاوە، لە ساڵی ١٩٢٤ کۆچی دوایی کردووە، لە رۆمانەکانی: ئەمریکا، دادگا، کۆشک، مەسخ.

فریدیش ویلهێلم جۆزیف ڤۆن شیلنگ (١٧٧٥ – ١٨٥٤)

Friedrich Wilhelm Joseph Van Schelling

فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە، هاورێی هێگڵ و هۆڵدرلن بووە. فەلسەفەی کانت وفیشتە کاریگەرییان لەسەر هەبووە. شیلنگ خاوەنی چەندان شاکاری فەلسەفییە، لەوانە، چەند بیروبۆچوونێکی فەلسەفەی لەمەڕ سروشت (١٧٩٧) خستنە رووی ئەزموونی فەلسەفی، فەلسەفەی ئایین، چەند لێکۆڵینەوەیەک لە ماهیەتی ئازادی مرۆڤایەتی ١٨٠٩، چاخەکانی جیهان ١٨١٠- ١٨١٥، فەلسەفەی وەحی و فەلسەفەی میتۆلۆجیا.

فیۆدیۆر میخایلۆڤیچ دۆستۆڤسکی (١٨٢١ – ١٨٨١ز)

Feodor Mikhailovich Dostoyevsky

نووسەرێکی رووسییە، خاوەنی چەندان شاکاری ئەدەبییە، لەوانە: تاوان و سزا، برایانی کارامازۆف،

گەمژە، هەرزەکار.

ڤاڵتەر بنیامین (١٨٩٢ – ١٩٤٠)

Walter Benjamin

فەیلەسوفێکی ئەڵمانییەو گرنگی بە تیۆر و زانستەکانی جوانیناسی- ستاتیکا- داوە، لەلێکۆڵینەوەکانیدا باسی حکایەتی خوازراوە (الحكاية المجازية)و رەمز دەکات.

کارل یاسپێرس (١٨٨٣ – ١٩٦٩ز)

karl jaspers

فەیلەسووفێکی وجوودیی ئەڵمانییە، گرنگترین کارو بەرهەمەکانی: لۆجیکی فەلسەفە، فەیلەسووفە مەزنەکان، عەقڵ وبوون، چەندین نووسین لەسەر نیتشەو دیکارت و شیلنگ.

کۆزیما

خێزانی فاگنەری هونەرمەند بوو، کەنیتشە خۆشی دەویست. نیتشە سەرەتا دەری نەدەخست، بەڵام لەدوا دواییەکانی ژیانیدا، کەعەقڵی لەدەست دابوو ئەو حەزە شاراوەی ئاشکرا کرد.

کۆڵن وڵسن

نووسەرێکی هاوچەرخی ئینگلیزە، خاوەنی چەندان لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و فەلسەفییە، لەوانە: دارِمانی شارستانییەت، نامونتەمی، دوای مونتەمی.

لۆدڤیچ ڤان بیتهۆڤن (١٧٧٠ – ١٨٢٧ز)

هونەرمەندێکی مۆسیقی کلاسیکی نەمساوییە، لەسەر دەستی مۆتسارت (١٧٥٦–١٨٩١) مۆسیقای خوێندووەو خاوەنی چەندان شاکاری مۆسیقاییە.

لوسیان گۆڵدمان (١٩١٣ – ١٩٧٠ز)

فەیلەسووف و زانای سۆسیۆلۆجیا و ڕەخنەگرێکی ئەدەبی فەرەنسییەو لە بۆخارست لەدایک بووەو لە پاریس کۆچی دوایی کردووە.

ڕێبازە ڕەخنەییەکەی بە (بونیادگەری پێکهاتوویی) ناسراوە. گۆڵدمان لەژێر کاریگەری جۆرج لۆکاش دا بووە، لەبەرهەمەکانی:

مرۆڤایەتی و گەردوون لای کانت ١٩٤٥، زانستە مرۆڤایەتییەکان و فەلسەفە ١٩٥٢، خواوەندی شاراوە ١٩٥٦، بەرەو سۆسیۆلۆجیای رۆمان ١٩٦٤، بونیادی زەینی و داهێنانی رۆشنبیری ١٩٧٠.

ماکس ڤیبەر (١٨٦٤ – ١٩٢٠ز)

Max Weber

کۆمەڵناس وئابووریناسێکی ئەڵمانییە، خاوەنی کتێبی (ئابووری و کۆمەڵگا) و(ئەخلاقی پرۆتستانتی و گیانی سەرمایەداری)یە.

میشێل فۆکۆ (١٩٢٦–١٩٨٤ز)

Michel Foucault

فەیلەسووفێکی هاوچەرخی فەرەنسییە، بەیەکێک لەفەیلەسووفانی بونیادگەری دادەنرێت، هایدگەر و

نیتشە کاریگەرییەکی زۆریان بەسەریەوە هەبووە، لەدوا چاوپێکەوتنیدا دەڵێت: «بەنسبەت منەوە هایدگەر فەیلەسووفێکی سەرەکییە. لەمیانەی خوێندنەوەم بۆی، سەرجەم ڕێڕەوی فەلسەفی منی دیارکرد، بەڵام دان بەوە دەنێم کە لەدواییدا نیتشە زاڵبوو بەسەر تێڕوانینم» گرنگترین بەرهەمەکانی فۆکۆ: مێژووی شێتی لە سەردەمی کلاسیکیدا (١٩٦١)، سەرهەڵدانی لێنۆرگە (١٩٦١)، وشەکان و شتەکان (١٩٦٦)، ئەرکیۆلۆجیای مەعریفە (١٩٦٩).

هایدگەر، مارتین (١٨٨٩ – ١٩٧٦ز)

Martin Heidegger

فەیلەسووفێکی وجوودی ئەڵمانییە، قوتابی هۆسرێل بووە. لەساڵی ١٩٣٣ کە هیتلەر دەسەڵات دەگرێتە دەست، هایدگەر دەبێتە سەرۆکی زانکۆی فرایبۆرج، لەبەر ئەوە زۆرجاران ئەم فەیلەسووفە بەلایەنگری نازیزم لەقەڵەم دەدرێت، هەرچەندە لەدوا چاوپێکەوتندا دان بەوەدا دەنێت، کە رازی بوونی بەم کارە لەپێناو، پاراستنی زانست وفەلسەفە بووە. گرنگترین بەرهەمەکانی: بوون و زەمان–(١٩٢٧)، ئەورێگایانەی ناچن بۆ هیچ شوێن (١٩٥٠)، دەروازەیەک بۆ میتافیزیقا(١٩٥٣)، پرەنسیپی عەقڵ ١٩٥٧، نیتشە ١٩٦٠.

هنری دی مۆنترلان

شانۆنامەنووسێکی فەرەنسییەو لە ساڵی ١٨٩٦ لەدایک بووە، یەکەم شانۆنامەی لەساڵی ١٩١٤ بەنێوی «تاراوگە» نووسی . ئەم نووسەرە باوەڕی بەخۆشەویستی مرۆڤ

پەروەرانە هەیە و زۆربەی پاڵەوانەکانی ناو شانۆنامەکانی وجوودیانە بیردەکەنەوە. دوازدە شانۆنامەی نووسیوە کە گرنگترینیان ئەمانەن: مەملەکەتێکی مردوو (١٩٢٨)، مالاتستا (١٩٤٤)، بەیانی ڕۆژدەبێتەوە (١٩٤٨).

هنریک ئەپسن (١٨٢٨-١٩٠٦)

نووسەرێکی درامی و شاعیرێکی نەرویجییە. بەرگری لەمافەکانی تاک لەبەرامبەر گەمژەیی زۆرینەدا دەکات.لای ئەپسن مەرگەساتی مرۆڤ لەوەدایە کەنەتوانێت خۆشەویستی بدۆزێتەوە،یاخود کۆمەڵگا نکۆڵی لەو خۆشەویستیە دەکات کەمرۆڤ بەدوایدا وێڵە. گرنگترین بەرهەمە شانۆییەکانی: دوژمنی گەل، ماڵی بووکە شووشە ١٨٧٩، تارماییەکان ١٨٨٨، مراویی دەشتایی ١٨٨١.

هوجو فون هۆفمنشاڵ (١٨٧٤-١٩٢٩):

شاعیرێکی نەمساوییە، یەکەمین شاعیری وڵاتەکەی بووە، کەشیعری لیرکی و نیمچە درامیی نووسیووە وسەر بەقوتابخانەی ڕۆمانسی بووە. ڕێبازی ریالیزمی سەردەمی خۆی کاریگەریی بە سەریەوە نەبووە، بەڵام ڤیگتۆر هۆگۆ و یۆنانییەکان کاریگەرییان بەسەریەوە هەبووە. هۆفمنشاڵ بە دامەزرێنەری درامای ڕۆمانسیی نوێی ئەڵمانیان دادەنرێت.

هیرا قلیتس Heracleitus

فەیلەسووفێکی یۆنانییە لەنێوان ساڵانی ٥٤٠-٤٧٥- پ.ز ژیاوە. لەخێزانێکی ئەرستۆکراتی لە شاری

ئەفسوس لەدایک بووە. کتێبێکی دەربارەی سروشت نووسیوە. کە تیایدا باس لەزۆر شت دەکات: گەردوون، فەلسەفە، سیاسەت، ئەخلاق. ئەم کتێبە تەنیا (١٣٠) برگەی ماوە کە بەکتێبێکی ئاڵۆزو تەمومژاوی دادەنرێت. دیۆجین دەڵێت هیراقلیتس بەئەنقەست ئەم کتێبەی بەتەم ومژاوی نووسیوە، تاوەکو تەنیا ئەوکەسانەی بیخوێننەوە، کەتوانای تێگەیشتنیان بەرزە.

هێربرت سپنسەر (١٨٢٠-١٩٠٣)

فەیلەسووفێکی ئینگلیزییە فەلسەفەکەی هەڵسوکەوتی مرۆڤ وەک پێویستییەکی بایۆلۆجی لێک دەداتەوە. لەژێر کاریگەری بۆچوونەکانی داروین بووە.

هێربێرت مارکۆز (١٨٩٨-١٩٧٩)

Herbert Marcuce

بیرمەندێکی ئەڵمانی نەژادە، لەژێر کاریگەری فەلسەفەی، هێگل، هایدگەر، نیتشە، فرۆیدو مارکس فەلسەفەکەی خۆی پەرە پێداوە. بیرمەندێکی چالاکی قوتابخانەی فرانکفۆرت بووە. گرنگترین بەرهەمەکانی: عەقڵ و شۆڕش ١٩٤١، ئایرۆس و شارستانییەت ١٩٥٥، مارکسیزمی سۆڤییەتی ١٩٥٨، مرۆڤی تاک ڕەهەند ١٩٦٤.

هێگڵ (١٧٧٠-١٨٣١ز) Hegel

فەیلەسووفێکی ئایدیالیستیی ئەڵمانییە. فەلسەفەی هێگڵ بەئاکامی گەشەکردنی فەلسەفەی کانت و نیتشە و شیلنگ دادەنرێت. گرنگترین بەرهەمەکانی:

Friedrisch Nietzsche

by

Ousman Yaseen Ali

Kurdistan